

Mindenekelőtt két kérdésre kell válaszolni. Mi az, amivel a mostani kiadás több? Mi indokolta az újabb (bővített) kiadást?

Az előzőleg megjelent részek, a második világháborús kérdésekkel foglalkozó alfejezetek (lengyel menekültügy Magyarországon, magyarok a lengyel ellenállási mozgalomban) kibővítésre kerültek. A történelmi háttér kidolgozására ezúttal a szerző *nagyobb* gondot fordított. A lengyel ügy és a világháború alatti magyar értelmiség, valamint a lengyel ellenállás magyarországi kapcsolatai új részként kerültek a kötetbe.

A második kiadás elsősorban azért *több*, mert *maibb*. Az MSZMP X. kongresszusáról, az azóta eltelt időről, igaz, több újságcikk jelent meg. Színvonalasan, vagy középszerűen, de mégiscsak részkérdésekről írtak. Nowak pedig általános értékelést ad, összefüggéseiben ismerteti az utóbbi évek legfontosabb politikai, gazdasági és kulturális eseményeit. Meglepő módon igen jó összefoglalást kapunk a hazafiság- és internacionalizmusvitáról, a gazdasági mechanizmus alakulásáról, a munkásosztály (üzemi demokrácia) helyzetéről. *Egyszóval*: az elmúlt évtizedek problémáiról, eredményeiről, mai életünkről.

Nowak, nagyon helyesen, külön fejezetet szánt az MSZMP kultúrpolitikájának elemzésére. Kitért a Népszabadságban, a Kritikában, történettudományi és filozófiai szakkörökben lezajlott viták lényegére, valamint a *Magyarország felfedezése* sorozattal fémjelzett „önmegismerési” törekvés társadalmi hasznosságára is.

A könyv végén a magyar irodalom, zene, film és képzőművészet helyzetéről hazai (nemzetközi) sikereiről, fogadtatásáról olvashatunk.

A lengyelországi magyar tárgyú írásokból összeállított bibliográfia arra enged következtetni, hogy a magyar (történelmi, kultúrtörténeti) témákkal (is) foglalkozó — középgenerációhoz tartozó — lengyel történészek közül dr. Maciej Koźmiński mellett dr. Jerzy Robert Nowak a legtermékenyebb, legsokoldalúbb. Koźmiński tudóstípus, Nowak az oldottabb formák mestere, publicisztikája egyre kiforrottabb.

Ismerve a Magyarországgal kapcsolatos, lengyel nyelven megjelent cikkek, tanulmányok viszonylagos ritkaságát, Nowak könyvét hézagpótló, hasznos, nyilvánvaló aránytalanságai ellenére is *úttörő* jellegű, tiszteletet és elismerést érdemlő alkotásnak kell minősítenünk.

A 30. évforduló elmúltával a kiadványok és a kulturális rendezvények száma remélhetőleg nem csökken. Az egymás kulturális értékeinek megismerése — minden jel arra vall — gyorsan növekvő tendenciájú lesz. Ha a magyar kultúra lengyelországi fogadtatásának 1975. évi mérlegét megvonjuk, akkor egyet kell érteni azokkal, akik azon a véleményen vannak (magamat is ezek közé sorolom), hogy kultúránk (irodalmunk, történelmünk) fő, haladó vonulatának viszonylagos „terra incognita” volta az utóbbi években határozottan előnyünkre módosult.

LAGZI ISTVÁN

Magyar költők antológiája

Ezerkilencszázhetvenöt kultúránk és irodalmunk bemutatásának, népszerűsítésének „*nagy* esztendeje” volt Lengyelországban. E szokványos, gyakorta használt, de most valóban helyénvaló jelzöt külön pecséttel hitelesíti a *Magyar költészet antológiája* (*Antologia poezji węgierskiej*). Hetven költő háromszáz versén (néhány anonim és népköltészeti alkotás) keresztül Janus Pannoniustól Csoóri Sándorig líránk hét évszázadát ismerheti meg a lengyel olvasó, akinek szellemi birtokába kerül az

Allami Kiadó Intézet (PIW) rangos — *Költészet és Próza Könyvtára* — sorozatában megjelent kötet anyaga. A világlírárt bemutató alsorozat első tagjaként az *Angol nyelvű költők antológiájának (Poeci języka angielskiego)* három kötete jelent meg, ezt követően került kiadásra költészetünk antológiája.

„... ezt az irodalmat — írja a bevezetőben Andrzej Sieroszewski, a kötet egyik munkatársa — elsősorban regényei révén ismerjük, de keveset tudunk költészetéről. Ezzel szemben erejét mindig pont költészete tanúsította, mely hatványozottan fölülmúlja drámáját és prózáját. Az irodalmi Magyarország mindig a költők hona volt. Ők voltak képesek legtisztábban és legteljesebben kifejezni népük érzelmeit, gondjait és örömeit, a győzelmek lobbantotta lelkesedést és a csapásokat követő fájdalmat. Vezetői és nevelői, vezérei és bírálói voltak nemzetünknek”. E számunkra jól ismert tétel egy külföldinek sokat mondhat már azzal is, ha tudatában bekarikázza, hogy irodalmunk ismerete költészetünk feltérképezése nélkül jóval hiányosabb, mint ez más literatúrák átlagos ismerete alapján feltételezhető.

Egy irodalom csak akkor hathat igazán a külhoni befogadók (egyének és közösségek) tudatára, ha esélye van arra, hogy kultúrájuk alkotó részévé váljon. Ehhez kevés a befogadók jóindulata, rokonszenve, sőt, még az sem elég, hogy jó irodalmat „tálaljunk”, ehhez jó fordítókra van szükség, akik komoly áldozatokra hajlandók a szellem Déva váráért. Mert e várfalak a legjobb indulat mellett is leomlanak, ha olyan „mesterek” nyúlnak hozzá, akiknek keze alól — esetünkben — a legkitűnőbb magyar versek is közepes színvonalú „szériatermékként” kerülnek ki. Kultúránk európai recepciójának térképét bizony már tarkítja néhány erődítménynek szánt rom...

„Minden alkotás előtt egy szenvedély jár, melytől az alkotót csak a kifejezés válthatta meg. A tolmácsoló ezt a hajdani kényszerítő szenvedélyt nem élesztheti fel többé; de ha kiváló ember, a maga rokonszenvedélyével, melyet a tolmácsolásra váró mű szított fel, pótolhatja. Mű és tolmácsolás közé egy nagy éhségnek kell esnie; a mű akkor tolmácsolható méltón, ha családunk tud dobni a tolmácsolónak” — gondolkozik Németh László Szabó Lőrinc német, és Babits latin fordításai kapcsán. Vajon költészetünk *családunk* jelentett-e a lengyel tolmácsolóknak, s ha igen, voltak-e olyan pártfogói, akikben a művek felszították azokat a szenvedélyeket, melyek előfeltételei a jó fordításoknak? E kérdésekre a fordítások adhatják a leghitelesebb választ.

Az első vers, amelyet magyarul olvashatunk az *Ómagyar Mária-síralom (Lament Maryi)*. Fordítója Miron Białoszewski — (*Micsoda szerencse* című kötete egy éve jelent meg az Európa Kiadó gondozásában) — a lengyel középnemzedék egyik legkitűnőbb alakja, aki Tadeusz Nowakkal, Tadeusz Rózewiczcsel, Zbigniew Herberttel, Wisława Szymborskával és Stanisław Grochowaikkal együtt méltán tartozik a mai lengyel költők legjobbjai közé. Nyilván ezek a tények is számítanak és fontosak, amikor az olvasó ízelgetni kezdi a fordításokban megjelent verseket, hisz nem egyszer a közvetítők határozzák meg kiválasztásukat. (Hangsúlyoznunk kell, hogy antológiánk fordítói között túlsúlyban vannak a lengyel költészet legrangosabb, legtekintélyesebb egyéniségei — Nowak, Rózewicz, Iłlakowiczówna, Kamińska, Jastrun, Ficowski, Zych, s az elhunytak közül Julian Tuwim!). Az *Ómagyar Mária-síralom* fordítása méltó Białoszewski hírnevéhez, a zokogással meg-megcsukló sorok éppen csak annyira archaizáltak, amennyire ezek jelzését a középkori vers nyelve, himnikus ünnepélyessége megkívánja. A műélvezet érdekében tett engedmények a vers javát szolgálják.

Białoszewski a költőtársak többségéhez hasonlóan, nyersfordítás segítségével dolgozott. A nyersfordítások (jegyzetek és életrajzi összefoglalók) elkészítése, a műfordítók „kiválasztása” és a válogatás is részben Kerényi Grácia érdeme, aki — s ez még a gyengébben sikerült átültetések tartalmi hűségéből is kitűnik — lelkiismeretes munkát végzett, s túl ezen, több kitűnő költőt is „verbuvált” kultúránk közvetítése számára. Közéjük számít (a mi fogalmaink szerint fiatal költő) Bohdan Zadura, akinek bravúros fordításai az antológia legjobb darabjai közé tartoznak.

Bornemissza Péter *Siralmas énnéköm* című versét oly lefegyverző szépséggel, szomorúsággal ültette át lengyelre, hogy sorain szinte átszűrömlenek az a siratóéneke, amely „Magyarországnak a Törökök általi gyászos meghódoltatása” visszhangjaként keletkezett a XVI. századi Lengyelországban. *Rimay* János, *Kazinczy* Ferenc, *Kaffka* Margit, *Juhász* Gyula, *Áprily* Lajos, *Erdélyi* József, *Szabó* Lőrinc és *Jékely* Zoltán költészete személyében valóban ígéretes fordítót kapott.

Józef *Waczków* nem tartozik az ismertebb költők közé, de megbízható, jó fordítóként tartják számon. Az antológiában olvasható több versfordításával dicséretesebb jelzőre is rászolgál. Az *Előszó*, a *Fölszállott a páva*, a *Psalmus Hungaricus* kongeniális megszólaltatása mellett az ő nevéhez fűződik a *Himnusz* „lengyelítése”, amely nemcsak hatáson szavalható, de szépen énekelhető is lengyelül.

Nem szándékom a fordítókat rangsorolni, de talán mégsem számít illetlenségnek, ha a szubjektivizmus fedezéke mögött *Tadeusz Nowakot* külön is kiemelem. (A felsorolt fordítók közül *Rózewicz* mellett az ő neve a legismertebb Magyarországon: két regénye — *Ha király leszel, ha bakó leszel*; *Ördögfiak* — szép sikert aratott, a *Tiszatáj* 1974. 12. számában a *Néző* az *Ördögfiak* mellett, készülő művét is ismertette). *Nowak* fordításait izlelgetve furcsa tudathasadás éri az embert. Olvassuk a *Szózatot* és a *Vén cigányt*, s az az érzésünk, hogy jó lenne magyarra fordítani őket, olvassuk *Petőfi A nép nevében* című versét, s kívánnánk, hogy magyarul is megszólaljon, *Toldi* első énekét olvasva szeretnénk, ha Arany magyar költő lenne, a *Ki viszi át a szerelmet* mintha a mai lengyel költészet erejét bizonyítaná. Mert ezek kitűnő lengyel versek. Persze mi tudjuk, hogy ezek magyar költők művei, s csak bámulunk, milyen magasba is szökkenhet az a bizonyos várfal...

Mennyi személyes meglepetést tartogathat egy antológia, ha jó. *Nemes Nagy Ágnes* költészetét a *Jan Zych* fordította *Ekhnáton jegyzeteiből* „fedeztette föl” velem, s a tény, amellet, hogy rám rossz fényt vet, szolgáljon *Zych* fordításainak minősítésül is. S milyen jó érzés volt *Baróti Szabó* Dávid *Egy ledőlt diófához* című versét — *Witold Dąbrowski* fordításában — lengyelül kézbe venni, mivel magyar eredetijét éppen azt megelőzőleg boncolgattam egy lengyel témájú tanulmány összevetést szolgáló elemeként. E tanulmányban, ha csak felsorolásszerűen megemlítve, de *Antoni Lange* is szerepel, aki a lengyel irodalom 1890—1918 közötti szakaszának, az úgynevezett Ifjú Lengyelországnak (*Młoda Polska*) egyik jelentős alakja volt. Az első újkori lengyel költő, aki ismerte nyelvünket, s szívügyének tekintette irodalmunk népszerűsítését, amelynek eredményeként költészetünkől 1921-ben megjelenhetett egy szerényebb válogatás (*Panteon literatury wszechświatowej — Węgry*). *Balassi*-, *Berzsenyi*-, *Katona*-, *Garay*-fordításai ebben az antológiában is megállják a helyüket. Az utóbbi időben többször szóba kerültek hazánk második világháborús lengyel menekültjei. *Kazimiera Illakowiczówna*, *Tadeusz Fangrat*, *Lew Kaltenberg* és *Adam Bahdaj* a háború alatt Budapesten, Balatonbogláron és Kolozsvárott tanultak meg magyarul. Közülük *Kazimiera Illakowiczówna*, akit kolozsvári évei avattak a magyar és a román irodalom tolmácsolójává, *Petőfi*- és *Ady*-fordításait emelném ki. *Viktor Woroszyński* *Kassák*-fordításával már korábban ismertté vált hazai polonista körökben, az antológia anyagának fordításából most is nagy részt vállalt, a magyar szakot végzett *Aleksander Nawrocki*hoz hasonlóan, aki korábbi *Petőfi*-kötete mellett a közelmúltban egy *József Attila*-válogatást is megjelentetett. Külhoni fordítókat mindig próbára tesz *József Attila Születésnapomra* című verse. *Rózewicz*et tehetsége mellett bizonyára magyar nyelvtudása is hozzásegítette, hogy sikeresen megbirkózzék a feladattal. A költő majd negyedszázada csaknem egy esztendő telt hazánkban, a Ménesi úti kollégium lakójaként. Az antológiában közzétett fordításai bizonyára ebben az időszakban születtek.

Az antológia elkészült, megjelent, vitatkozhatunk azon, hogy a XX. század magyar költői közül kinek kellett volna még szerepelnie, kinek nem, de nyugodt lélekkel újtára bocsáthatták, mint a mesebeli legkisebb fiút, akiről tudjuk, hogy nem tesz rosszat, léte csak a világot gazdagítja. (*Antologia poezji węgierskiej*. Warszawa, 1975. 557. Válogatta és összeállította: Csapláros István, Kerényi Grácia, Andrzej Sieroszewski.)

KOVÁCS ISTVÁN